

I livsloppet

För många blir livet ett sprinterlopp fram till pensioneringen. Då först kan man sätta sig ner och pusta ut. Tänka och handla fritt. Resa. Läs och göra det man verkligen vill.

Andra ser pensioneringen som den slutliga gränsen, brandväggen mellan livet och döden.

Vid förra sekelskiftet blev mindre än tio procent äldre än 65 år. Nu är situationen helt annorlunda. Vi lever längre, arbetar allt kortare tid och får allt fler friska år som pensionär. Allt detta påverkar samhället i stort. I dag är drygt 17 procent av befolkningen över 65 år. Om 30 år kommer var fjärde invånare i Sverige att vara så gammal.

Om ålder, åldrande och sin syn på det egna livsloppet skriver i den här antologin tio personer: Täppas Fogelberg, Mona Malm, Anders Gärderud, Aino Trosell, Siv Jonsson, Orvar Löfgren, Sven Larsson, Ulrika Kärnborg, Marianne Nivert och Gustaf von Platen.

Antologin har ställts samman i anslutning till diskussionsbetänkandet "Riv ålderstrappan! Livslopp i förändring" (SOU 2002:29) som den parlamentariska äldreberedningen SENIOR 2005 ger ut. SENIOR 2005 har i uppdrag att skapa förutsättningar för en långsiktig utveckling av äldrepolitiken.

Redaktör är Torkel Rasmusson. Fotograf är Ulla Montan.

Äldrepolitik för framtiden

Socialdepartementet • POSTADRESS 103 33 Stockholm • TEL 08-405 10 00 • FAX 08-405 29 40

INTERNET www.senior2005.gov.se • e-post: senior2005@gov.se

Täppas
Fogelberg

Mona
Malm

Anders
Gärderud

Aino
Trosell

Siv
Jonsson

I LIVSLOPPET

Tio röster om ålder och åldrande

I livsloppet

Tio röster om ålder och åldrande

Redaktör Torkel Rasmusson

Orvar
Löfgren

Sven
Larsson

Ulrika
Kärnborg

Marianne
Nivert

Gustaf
von Platen

I livsloppet

Tio röster om ålder och åldrande

Utgiven av SENIOR 2005

Redaktör Torkel Rasmusson

Fotograf Ulla Montan

Form/layout Svensk Information

Tryck Edita Västra Aros, Västerås 2002

INNEHÅLL

Förord _____	4
Täppas Fogelberg _____	8
Mona Malm _____	14
Anders Gärderud _____	22
Aino Trosell _____	28
Siv Jonsson _____	36
Orvar Löfgren _____	44
Sven Larsson _____	52
Ulrika Kärnberg _____	58
Marianne Nivert _____	66
Gustaf von Platen _____	72
Efterord _____	80

FÖRORD

När jag fyllde sex bestämde mina föräldrar att jag skulle börja i skolan till hösten, ett år för ung. Följden blev att jag under hela min skolgång var yngst i klassen, vilket inte var så roligt alla gånger.

Det där hängde i. Under några decennier var jag yngre än de andra, ung och oerfaren när jag började plugga på universitetet, strax därpå en ovanligt ung pappa, yngst på avdelningen när jag fick jobb.

Men åren gick och det dröjde inte länge förrän situationen var den omvända. Tillsammans med några likasinnade var jag med i en orkester som spelade en sorts rockmusik. I replokaler och på konserter stötte vi ihop med pojkar på sexton sjutton år som tyckte att vi i vårt band, som var runt trettio, var riktiga gubbar som försökte snylta på deras tonårsmusik. Eftersom orkestern fortfarande efter trettio år finns kvar med ungefär samma sorts musik på repertoaren har gläporden om rockgubbar inte precis blivit färre.

Medan mina jämnåriga strävade på i yrkeslivet och gjorde karriär efter bästa förmåga drog jag mig fram med diverse frilansuppdrag. När jag ett par år innan jag skulle fylla femtio fick jobb på en stor dagstidning upptäckte jag att jag visserligen inte alls framstod som vare sig avvikande ung eller påfallande gammal på redaktionen. Men en nyanställd i min mogna ålder visade sig vara något ytterst ovanligt.

Och så förra året, just innan jag fyllde sextio, gav tidningen mig

och kollegerna i samma ålder möjlighet att lämna tidningen i förtid med avtalspension. Slutade vi skulle man kunna rekrytera nya unga förmågor. Det var ett bra avtal, svårt att tacka nej till. Om det var bra för tidningen är jag inte lika säker på.

Vem har inte varit med om att bli årgångsstämplad så där, mer eller mindre brutalt? Ålderstänkandet är vida spritt och djupt förankrat och förstärker motståndet mot att bli gammal. Fyrtioårskrisen och femtioårskrisen kulminerar när man fyller sextiofem då det är meningen att man ska avsluta sitt verksamma liv och ikläda sig en ny identitet som sysslöslös pensionär – för så vitt man inte redan flera år tidigare kastat in handduken.

Men det går att bryta mönstret. Livskarriären utbildning – yrkesliv/familj – pensionering behöver inte följa åldersaxeln ungdom – medelålder – ålderdom så mekaniskt som man ofta föreställer sig. Människor följer andra, mindre förutsägbara vägar i sina liv, själv gjorde jag det åtminstone i någon mån. Och förmodligen kommer de individuella avvikelserna från ett traditionellt åldersstyrt livsmönster att bli mer regel än undantag.

ÅLDRANDET I SVERIGE skulle kunna vara en riktig klang- och jubelföreställning. För det blev ju precis som vi ville, att fler och fler håller sig friska långt upp i åren och lever längre än förr.

Men applåderna uteblev. I stället sprider sig en viss nervositet när det framgår att allt färre måste ta ansvar för allt fler gamla människors välbefinnande. Hur ska de växande skarorna pensionärer få ett bra och meningsfullt liv? Kommer resurserna att räcka till för att ge dem god vård och omsorg när deras hälsa sviktar?

Frågor kring ålder och åldrar går rakt in på områden där avgö-

randen sker om hur vi lever och kommer att leva våra liv.

Är det självklart att arbetslivet tar slut efter 65? Eller finns det goda skäl att, om ork och lust finns, fortsätta att vara yrkesverksam på en eller annan nivå?

Är det vettigt att ägna så stor tid och kraft åt förvärvsarbetet i åldrar då familjeliv och andra intressen konkurrerar så starkt om engagemang och uppmärksamhet? Eller går det att omdisponera arbetsinsatsen under livets lopp?

Hur mycket påverkar kroppens obevekliga åldrande välbefinnandet?

Måste pensionärens reträtt från arbetslivet innebära att hon eller han samtidigt abdikerar från makt, inflytande och deltagande i samhällslivet?

Hur befriande och lustfylld är i själva verket den ocean av fritid som öppnar sig när pensioneringen inträder?

I DEN HÄR BOKEN funderar tio kloka personer kring den sortens frågor, var och en med utgångspunkt i sitt eget liv. De är olika gamla, en är trettiofire år, en har fyllt åttiofem, de flesta är mellan femtio och sjuttio. Deras levnadsvillkor skiljer sig avsevärt, deras erfarenheter likaså. Men det finns en samsyn om vad det bör kunna innebära att åldras med värdighet och tillbringa ett meningsfullt liv som gammal människa i Sverige. Och de har alla det gemensamt, också med dig och mig, att de blir äldre och äldre för varje dag som går.

TORKEL RASMUSSEN

Täppas Fogelberg

Född 1951 i Gävle. Journalist och författare, syns i tidningar och hörs i radio. Har under åren deltagit i en rad olika radio- och TV-program, bland andra "Jacobs stege". Tre böcker: "Halli hallå – en barndomsskildring", "Blindstyre – en snubblares berättelse" och barnboken "Bengt Björn". Aktuell i radio som programledare för "Ring P1" och "Trött, fet & 50". Bor i Stockholm och i Jättendal, Hälsingland.

Nu när jag medelålders och mer än halvblind
trevar mig in på dagis efter ännu ett barn
undrar jag om det är något allvarligt fel på
mig. Det borde vara mina vuxna barn som i
sin tur sätter barn till världen.

STOLT ATT VARA GUBBE

Pappa stod barbröstad framför spegeln i hallen och spände sina muskler likt en käck parodi på Arne Tammer. Han luktade John Silver, Aqua Vera och oro när han med gula betar under lika gula näshår frustade med en blinkning in i spegeln mot mig och min syster där vi häpna stod vid väggen med tornålsgravyrer av de sju dödssynderna: "Inte kan man tro att jag är femtio?"

Vi nickade instämmande, ty barn är mycket bra på etikett. Vi nöp varandra diskret i midjan och utbytte djävulska ögonkast och sade: "Håret borde kanske vara lite ungdomligare, pappa?"

Han strök sig över sitt bakåtstrukna halmgula hår, vilket låg som ett Corn Flakes ända från det höga hårfästet och långt ned i nacken. Hans image var, trots att han sålde damkläder, att se ut som en författare på modet, förr i tiden vill säga. Det klack till i hans ögon och han bad oss, spontan som han var, att gå och hämta en sax.

Vi satte honom blixtnabbt på en pall framför spegeln och gick till attack med en kam och en köksax. Han sken som den gamla buspojke han var, ty han ville inte bli en gubbe!

Någon timme senare trädde han ut i världen som en förskräckligt tufsig kyckling, men han hade bett om det, hade han inte det?

VID TJUGO ÅRS ÅLDER var jag övertygad om att livet var mycket långt och att jag själv hade näst intill obegränsad tid till förfogande. Nu när jag själv är femtio fyllda är jag inte så säker längre. Jag har redan bevistat några av mina bästa vänners begrav-

ningar och de kläder jag bar som tjuogoåring har inget med min nuvarande kropp att göra. Det är väl som det ska vara tror jag, men varför åt jag inte endast en jättetallrik moules marinière utan även en mycket rekorderlig pizza på restaurangen igår kväll och varför har jag börjat äta bacon bakom ryggen på min fru?

Värdighet. Nu när jag medelålders och mer än halvblind trevar mig in på dagis efter ännu ett barn undrar jag om det är något allvarligt fel på mig. Det borde vara mina vuxna barn som i sin tur sätter barn till världen. Nu när jag är lite trött fortsätter jag ändå att göra det själv, medan de vuxna barnen har så fullt upp med sitt att de inte kommer hem för att passa sina småsyskon.

Nej, jag är inte bitter men jag vill inte bli en sådan där hurtig gubbe med dålig andedräkt som upprymd över tanken att det skulle vara beundransvärt att ha fått tag på en mycket yngre fru sitter och brummar självklarheter på dagismöten.

Det är när vi alla sitter samlade för en söndagsmiddag på en restaurang som jag ibland kan få en behaglig känsla av att vara en Medelhavshövding. Runt bordet sitter alla barnen från de olika äktenskapen och de lyser med sina individuella och ytterst självklara personligheter. Vid ena bordskanten sitter min älskling och jag. Det är en fin stund, men som så ofta när lyckan kommer över mig börjar jag tänka på min egen begravning. Hur många av barnen kommer att vara där? Kommer de att vara goda vänner? Kommer det att höras skrik från små bebisar och vad kommer det att spelas för musik? "Är du ledsen pappa?"

"Nej, det är bara ögonen som rinner. Det blir så med både gamla hundar och gamla gubbar."

”Det är bara skalet som är lite nött – inuti känner jag mig inte en minut äldre än 18”, säger en kvinna jag möter och i henne hör jag min pappa. Han sade sådant där hela tiden även om han formulerade det lite mer spetsfundigt. Människor som gör gäl-lande att deras inre är ungt medan köttet är väl moget är inte så litet patetiska, och att höra en sextioåring hävda att han eller hon inuti känner sig som en tjuugoåring är riktigt spöklikt. Stundom, särskilt i moderna städer, tycker jag mig ibland vandra bland människor som aldrig vill bli vuxna och vara i fas med sin ålder och jag undrar när det blev fult att vara mogen? Hur gick det till?

DEN UNGA PROGRAMLEDAREN i TV flabbar med stora vita tänder mot kameran, håret glittrar av förtjust hårmousse och trots att han är lika bildad som ett kylskåp och säger saker som var plattityder redan för trettio år sedan skrattar studiopubliken löddrigt. Men så långt har jag i alla fall kommit i min mognad att jag inte för ett ögonblick önskar att jag var han. Hans flickvänner kanske har slätare skinn än min fru men de är definitivt inte lika erfarna och roliga att tala med.

När mina barn ska på klassfest eller disco brukar jag hota med att klä mig i något ”ungdomligt” och komma dit och ta lite skojiga danssteg, men de ler inte ens tillkämpat åt detta skämt. I det läget är jag enbart och dånande pinsam. Den vuxnes uppgift och tillika privilegium är dock att vara en person som får barnen att rodna.

När de blir äldre, ja riktigt gamla, kanske de förstår att detta var ett av mina sätt att hantera de inre spökerierna.

Med en övertygelse ganska nära visshet kan jag säga att jag verkligen är stolt över att vara gubbe. Detta skall ändå ej förväxlas med att jag skulle vara glad över utsikten att bli gammal, då detta förefaller för de allra flesta vara ganska ledsamt. När kroppen rustas ned är det långt till applåder men, ja, ja, jag vet att om man bara får vara frisk så.

Inte många blir så där fint och upphöjt gamla och får lysa klokt och avklarnade ännu några år innan de med ett outgrundligt men nöjt leende drar sig tillbaka in i döden och det eviga kretsloppet.

En bondenkel sanning som en yngre människa aldrig kan förstå är att livet retrospektivt tycks gå väldigt fort. Plötsligt befinner man sig en bit över kullen eller i den del av livet som i Hälsingland kallas Döhalvan, och om jag nu har lärt mig något av detta liv så är det att somliga dofter och ögonblick endast inträffar en gång. En skymt, en ton eller ett ögonkast; plötsligt och hastigt och så är det borta. Livet är i många stycken så sorgligt vackert att det stockar sig i halsen.

Riktigt pinsam blir man nog först när man inte erkänner livets gång eller att Aqua Vera faktiskt luktar riktigt gott.

Mona Malm

Född 1935 i Stockholm. Slog igenom som värflicka i Kar de Mumma-revyn 1952 och gick därefter igenom Dramatens elevskola. Har varit knuten till TV-teaterns ensemble och varit anställd på Stockholms stadsteater, men det är Dramaten som varit hennes huvudscen genom åren. För den stora publiken främst känd för sin medverkan i filmer som "Fanny och Alexander" och "Den goda viljan" och för TV-roller i, bland många andra, "Chefen fru Ingeborg" och Lars Molins "Tre kärlekar" och "Den tatuerade änkan".

Bor i Stockholm.

Med åldern har man samlat på sig erfarenheter, sina egna och andras, och detta blir en allt rikare källa att ösa ur när egenskaper och karaktärsdrag hos en komplex människa ska gestaltas. Därför tar det lång tid för de flesta av oss att bli riktigt bra.

ALDRIG VUXEN, BARA ÄLDRE

En allmänt vedertagen uppfattning är att kreativiteten avtar redan i tidig medelålder. Då vill jag påminna om att detta kan inträffa mycket tidigare. Vad händer till exempel när den hämmas redan i sin linda av uppfostran och skola?

Kreativiteten är inte begränsad till tid, den kan gro varhelst jordmånen är god. Jag likställer kreativitet, som inte är begränsad till några yrken, med initiativkraft, förmåga till nyskapande och utveckling och med en utveckling som ofta frigör den skapande processen och tar fram personliga upplevelser som varit dolda.

För en skådespelare handlar det om att erövra en text, göra den till sin, sätta sig in i en annan karaktär och sen att ha kraften och glöden att kväll efter kväll stå ansikte mot ansikte med en publik, som kan möta skådespelaren med antingen varm beundran eller med sin skoningslösa dom. Upplevelsen av utsatthet blir total. Man kastas från de högsta höjderna ner i den djupaste avgrunden.

EFTER MÅNGA ÅR på teatern började jag känna av vågdalarna och en smygande osäkerhet. Jag tvivlade på om jag verkligen hade valt rätt yrke och försökte ta mig ur det förtärande tillståndet och förlamningen genom att börja läsa pedagogik på universitetet. Jag funderade allvarligt på att byta yrke, men innan jag gjorde helt om föll jag återigen för lockelsen till teater och film, den här gången med öppnare ögon. Idag kan jag känna stor kärlek

och ödmjukhet för det här konstiga yrket. För mig räckte det lilla uppehållet för att förändra bilden, bli mindre rädd. Se på mig själv med lite mer humor.

Det har nu gått en tid, jag har blivit äldre. Man väntar länge på att bli vuxen. Men det blir man ju inte. Man blir bara äldre. Medellivslängden har i Sverige bara de senaste 50 åren ökat med 15 år. Med kraften och hälsan i behåll långt upp i åldrarna, med livsvisdom och kreativitet kvar är det helt naturligt att många vill fortsätta ett verksamt liv, längre än vad som tidigare var normalt. Men så ser jag runtomkring mig att det för många inte alls blir så, särskilt inte för kvinnor. Män tar för sig på ett annat sätt. Kvinnor är mer ödmjuka och självkritiska och gör inte tillräckligt tydligt för omgivningen hur duktiga de egentligen är.

MEN NU TILLBAKA till mig själv, en 65-årig skådespelare och hennes förmodade kreativitet. Hur inverkar stigande ålder på den kreativa förmågan?

När man är ung vill man testa både sig själv och rollen. Skådespelaren har många verktyg att ta till när hon ska gestalta en roll. När man blir äldre tar man – i alla fall jag – till ett viktigt verktyg, nämligen den egna personen. Man skapar utifrån sig själv. Med åldern har man samlat på sig erfarenheter, sina egna och andras, och detta blir en allt rikare källa att ösa ur när egenskaper och karaktärsdrag hos en komplex människa ska gestaltas. Därför tar det lång tid för de flesta av oss att bli riktigt bra. Jag kan ta rollfigurerna "Ester" i Lars Molins filmer som exempel. För att tolka "Estrarna" krävdes lång livserfarenhet för att få dem att bli trovärdiga.

Under ett långt yrkesliv möter man många risker och fallgropar. En av riskerna är att man i sin rollgestaltning gärna mejslar ut en egenart som kan bli ett maner som gör att man kan stå i vägen för sig själv. Egocentricitet är en annan fara. Därför är det viktigt med ett gott självförtroende och att då och då säga till sig själv "bli den du är". Man ska vara rädd om det lilla självförtroende som man förhoppningsvis har, särskilt när man blir äldre. Och veta att man duger.

Ett annat krav för mig är värdighet. Jag vill inte plågas av för mycket nerver och må dåligt. Tappar jag orken ska jag för den skull inte tappa mig själv. Det är därför viktigt att nyfikenheten och intresset för förnyelse hela tiden hålls levande. För att må bra i mitt åldrande måste jag skala bort allt onödigt och även kunna säga nej.

SOM UNG högg man som en hungrig gädda efter allt som rörde sig. Entusiasmen var stor och ibland blev det bra. Nu är orken inte lika stor och då är det inte rätt att jobba med saker som stämmer illa med den egna personen och den egna övertygelsen. När människan åldras känner hon sig mindre road av att alltid hålla masken. När yngre skämtar om mänskliga svagheter sker det med en viss distans, medan man med stigande ålder får lättare att bjuda på sin egen skröplighet och mänskliga svaghet.

Vi vet alla att många yrkesverksamma som passerat 50–60 inte längre är attraktiva på arbetsmarknaden. Inom skådespelaryrket är det inte riktigt samma sak. Vissa roller förutsätter mycket lång erfarenhet och det kan hända att man trots sina 60 fortfarande är för ung. Gäller det också kvinnorna, undrar säkert många,

och då måste svaret tyvärr bli nej. Vi kvinnor tilläts till skillnad mot männen i allmänhet inte att åldras med behag. Det är en kulturfråga. När det gäller mitt yrke avspeglar sig synen på kvinnan i vår världsdramatik. Sen har det förstås också betydelse vilken repertoar som väljs av landets teaterchefer. Men låt oss inte misströsta.

I en ensemble är det självklart och naturligt att vi alla ska känna oss behövda och att vi alla behöver varandra, unga som gamla. Man måste också acceptera sitt åldrande och bejaka sina rynkor även om de uppförstoras på en 10 meter bred filmduk.

Idag står mycket av hoppet till unga regissörer, som har visat ett helt annat intresse för relationer där även äldre kvinnor ingår. Det är positivt. Men villkoren för skådespelarna har förändrats radikalt de senaste åren. Tryggheten på institutionsteatrarna har minskat, konkurrensen har ökat. Dramatens skådespelarna pensioneras redan vid 59. Många skådespelare är arbetslösa, särskilt kvinnliga.

MIN EGEN STIGANDE ORO tycker jag nog att jag har lärt mig hantera. Efter den egna pensioneringen vid 59 års ålder har jag fått andra möjligheter att styra över mitt liv, både arbetsmässigt och privat. Jag har fått större frihet, friheten att välja och handla. Frihet är den makt vi har över oss själva, som en klok författare en gång uttryckt saken, och det är den som har gjort att jag idag känner mig mer kreativ. Visst händer det att jag väljer fel ibland, men det är inte lika stressande som att drabbas av andras felaktiga val.

Min mamma predikade ofta för mig om just ekonomiskt obe-

roende, som hon ansåg vara det första steget till valfrihet. Hur vill jag nu leva mitt liv?

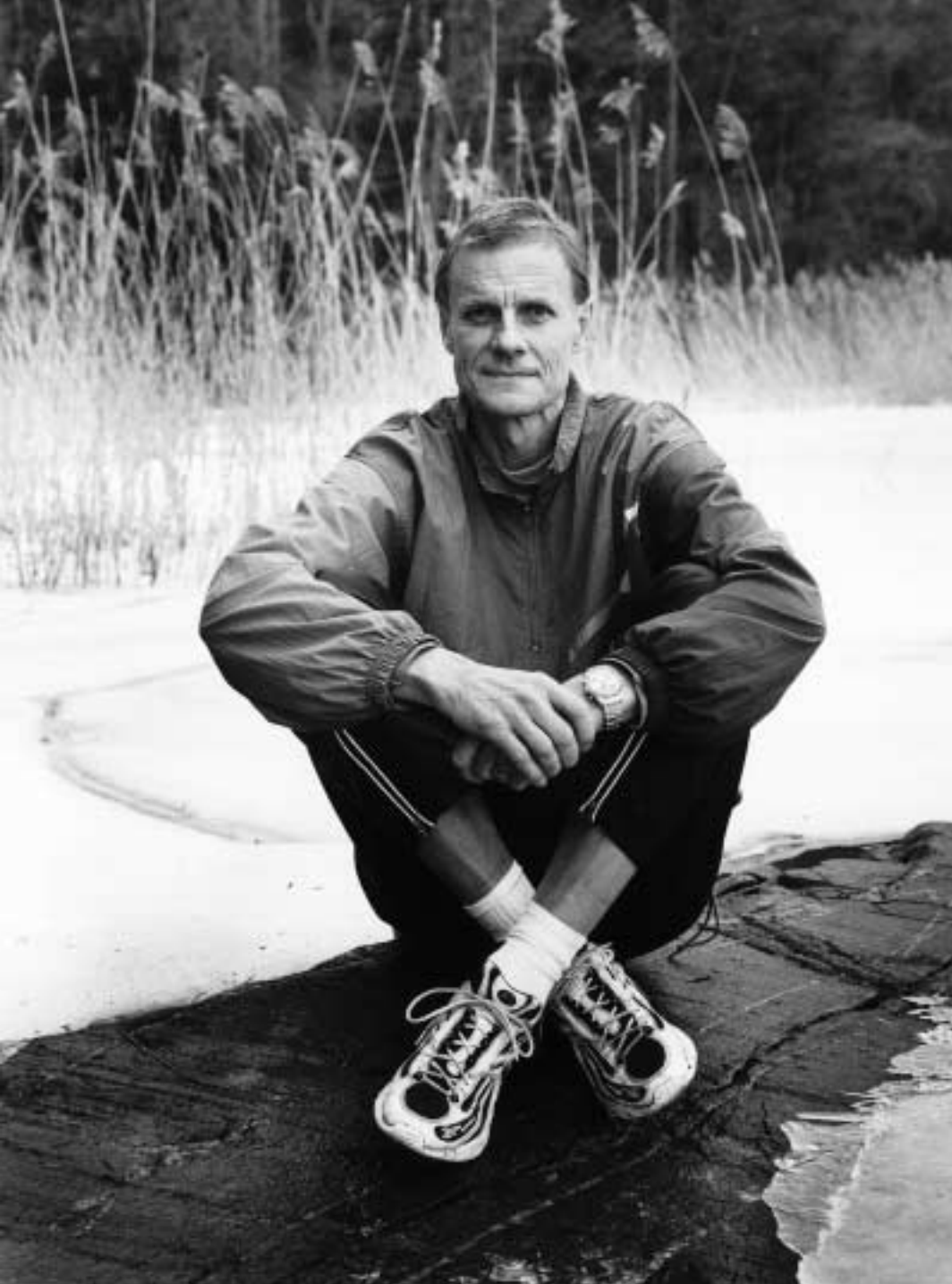
Som pensionär vill jag leva kreativt på ett sätt som stämmer med min egen person. Jag vill kunna välja om jag vill fortsätta att arbeta, eller om jag vill sluta. Min ambition och mitt mål som pensionerad skådespelare är att ge hopp och livslust. Så länge jag förmår dela med mig av det och lyckas få människor att känna igen sig vill jag fortsätta att arbeta.

Anders Gärderud

Född 1946 i Stockholm. Utbildad till gymnastikdirektör på GIH i Stockholm, vann 1500 hinder i inofficiella junior-EM 1964 och satte åren 1967–1976 25 svenska rekord på distanser från 800 till 5000 meter. Vann 1500 och 3000 meter hinder i finnkampen 1975 och blev samma år den första i världen som sprang 3000 meter hinder under 8.10. Året därpå tog han guld på samma distans i OS i Montreal på nya världsrekordtiden 8.08. Belönades med Svenska Dagbladets bragdmedalj samma år. Numera ägnar han sig åt sitt företag Liv & Rörelse AB och framträder som expertkommentator i sportsändningar på TV.

Bor på Lidingö utanför Stockholm.

Man var, för att spetsa till det, endast en
brusten hälsena från en social katastrof.
Men detta var också lärande och nyttigt
eftersom man tvingades att själv ta det
fulla ansvaret för sin tillvaro.

EN BRUSTEN HÄLSENA FRÅN KATASTROFEN

När kamrater ute i det officiella arbetslivet pratade om semester, ITP , ATP, SPP och dylikt så var det något som gällde dem och inte mig. Att vara elitidrottare är förvisso ett yrke, men samtidigt inte. De rättigheter och lagar som reglerar arbetslivet saknas för idrottsmannen. Åtminstone var det så på min tid.

Ett departementsråd lärde mig under tidigt 70-tal att det betraktades som arbetslivserfarenhet, och således gav meritering, att sitta i fängelse i tio år för att sona ett brott, medan man som heltidsarbetande elitidrottare under samma tid inte fick en enda poäng med sig in i framtiden.

Som elitidrottare levde man alltså sitt liv lite vid sidan av.

Friidrott kunde helt enkelt inte accepteras som förvärvsarbete eftersom dåtidens amatörbestämmelser gjorde det omöjligt att officiellt dra in pengar på sin idrott. De som tjänade sitt levebröd som friidrottare och ertappades stängdes i enlighet med idrottens amatörlagar av från allt tävlande. Straffet var på livstid och betecknades således som allvarligare än nutida fusk med anabola steroider där maxavstängningen är två år!

Det som trots allt gjorde det möjligt att kunna ägna sig åt amatöriddrott på heltid var de prispengar som erhöles inofficiellt vid tävlingar runt om i landet. Och trots avstängningshotet var det dessa intäkter som, tillsammans med bidrag från förbund och förening, möjliggjorde för de mest framgångsrika att kunna ägna hela sin tid åt tränings- och tävlingsverksamhet. Sponsorer förekom inte.

Man var utlämnad till att den kropp som skulle prestera höll sig frisk och fri från skador.

Man var, för att spetsa till det, endast en brusten hälsena från en social katastrof. Men detta var också lärande och nyttigt eftersom man tvingades att själv ta det fulla ansvaret för sin tillvaro.

Generellt kan man säga att en elitidrottare har en livslängd på tio år, därefter sätter antingen kroppen eller motivationen stopp. Eller bägge samtidigt. Att idrottaren pensioneras tidigt har för min del utgjort det största problemet.

I MITT FALL RÅKADE jag få en talang att springa fort som jag med tiden valde att utveckla så långt det gick. Jag antog en stor utmaning som under lång tid krävde all min kraft. Till slut kom belöningen i och med OS-guldet i hinderlöpning. Och jag insåg kort därefter att vad jag än gjorde i en framtid så skulle jag ändå alltid vara den som vann det där OS-guldet när en medtävlare föll på sista hindret.

Och det är just detta som varit mitt problem. Inte han som ramlade, utan att hitta motivation att anta nya utmaningar när jag bedömde att jag inte skulle kunna överträffa det jag redan gjort.

Jag hade gjort min karriär och förbrukat den motivation och energi som skulle behövts för att anta nya liknande utmaningar också inom yrkeslivet. Så ur den synvinkeln kan man säga att jag pensionerades redan vid drygt 30. Och detta är ett vanligt problem för de idrottare som vunnit stora titlar.

Kanske duger en jämförelse med dem som varit på månen. De flesta har hamnat i djupa kriser, där droger varit vanligt förekommande. Endast ett fåtal har lyckats komma tillbaka till vardagslunken.

Milstolparna i mitt åldrande är helt enkelt andra än de som mina kollektivanslutna vänner har som riktmärken. Även om jag numera tjänar mitt levebröd så som folk gör i allmänhet är mitt liv fortfarande präglad av de värderingar och erfarenheter som jag fick med mig från tiden som elitidrottsman.

Jag har kanske just därför inte heller några egentliga funderingar kring att just pensionsålder skulle innebära någon förändring. Arbete, fritid och semester har format en tillvaro utan gränser där idrott och fysisk aktivitet fortfarande präglar min tillvaro. Och jag har dessutom genom åren haft förmånen att inte behöva göra något enbart för pengars skull, som jag inte lika gärna skulle ha gjort utan.

Det företag jag numera driver heter för övrigt Liv & Rörelse AB och det är samtidigt ett motto som det känns angeläget att hålla sig till oavsett ålder. Rörelse är liv!

Vad jag emellertid märker är att sådant jag hett önskade göra för 10 år sedan, men som blev ogjort, inte alls känns särskilt angeläget att få göra i dag.

När jag så hör vänner som skjuter saker på framtiden och säger "att det gör vi när vi går i pension, för då får vi tid", då blir jag betänksam och undrar varför det skall vara så ordnat att man inte skall kunna göra det man känner lust till just när man vill.

Tiderna förändras, mycket hinner hända, väntat och oväntat, förutsättningarna blir i många fall drastiskt annorlunda och det ogjorda förblir ogjort.

Annars märker man ju på olika sätt att åren går.

När jag nyligen tittade på James Bond i "Agent 007 med rätt att döda" tyckte jag att Moneypenney var en attraktiv tjej. Men

jag minns också hur jag betraktade henne som en gammal tant när filmen hade premiär tidigt på 60-talet.

FÖRSTA GÅNGEN jag över huvud taget reflekterade över att åren satt sina spår var för cirka 20 år sedan när en artig yngling frågade om "farbror vill sitta" på ett fullsatt pendeltåg.

Men jag har aldrig egentligen grubblat över åldrande, inte betraktat det som någon begränsning, även om jag är väl medveten om att vi blir allt färre som skall försörja allt fler.

Och vad detta eventuellt kan innebära om så där en tio år när det lär bli än färre som skall försörja allt fler.

När jag tar del av debatten idag om hur äldre personer får det svårare på arbetsmarknaden så undrar jag om inte mycket bottnar i att allt skall gå så rasande snabbt. Bort med bromsklossarna, säger man. Med vilket jag förstår att det är vi äldre som avses.

Fast egentligen är det ju tvärtom. Bromsklossar är vad som behövs. Personer med erfarenhet och förmåga att stanna till och reflektera lite innan nästa steg in i framtiden tas. Ofta är det just den äldre medarbetaren som har den förmågan och som därför borde betraktas som en tillgång snarare än ett hinder.

Man vet ju dessutom att i de mest effektiva och lönsamma arbetsgrupperna blandas kön, ålder och kulturer.

Dalai Lama, den kloke, säger att bakom de flesta konflikter hittar man motsättningen mellan kort och lång sikt.

Och däri har han helt rätt.

Aino Trosell

Född 1949 i Malung, Dalarna. Har bland annat arbetat som socialsekreterare och, under tio år, som svetsare men är numera författare på heltid. Betecknad som arbetarförfattare, glesbygd författare, kvinnoförfattare och nu senast deckarförfattare med böckerna "Ytspänning" (1999) och "Om hjärtat ännu slår", utsedd till bästa svenska kriminalroman 2000. En ny deckare, "Se dem inte i ögonen", kommer hösten 2002.

Bor i Malung.

Jag hoppas att den dag ska komma när
alla ser fram emot åldrandet med samma
förtjusning som jag själv just nu gör.

EFTERFEST ÅT ALLA

Jag är femtiotvå år. När jag var ung var folk i den åldern last-gamla och färdiga för bårhuset. Så var det också med min mor, som dog vid femtio års ålder.

Hon grämde ihjäl sig, fattig och olycklig. Jag var sjuutton och trodde aldrig att jag själv skulle bli äldre än hon. Livet var en dyster sak, det gällde att härda ut.

Nu har jag överlevt min mor med två år och jag känner mig yngre och vitalare än någonsin. Vad är det som händer?

Att åldras verkar vara som att vandra i bergen, man tror man nått den sista toppen men väl där breder bara ett vackert landskap, med nya toppar, ut sig. Det finns inget slut ty döden kan man inte tänka. Om man är frisk och mår bra vill säga.

JAG ÄR EN PRIVILEGIERAD PERSON som gjort en klassresa. Sämst hade jag det i tonåren, spillrorna av min ursprungsfamilj utgjorde ingen trygghet och jag fick klara mig bäst jag kunde. Jag räddade mig genom att fly från Malung till den stora staden Göteborg där ingen kände mig. Anonymiteten blev till en befrielse. Så småningom kunde jag skaffa mig ett nytt liv.

Jag bär den privilegierades alla kännetecken i åldrandet. Jag har inga förslitningsskador, utan är frisk och rörlig. Mitt arbete är min viktigaste intellektuella och själsliga stimulans. Jag har bra ekonomi. Jag lever i en frisk familj och vi tycker om varandra. Det är så präktigt och gott och bra på alla sätt att jag börjar undra när straffet ska komma.

För det finns folk för vilka livet tar motsatt väg. I fyrtioårsåldern börjar kroppen säga ifrån och sedan kommer den kroniska värken. Arbetet har inneburit tunga lyft eller statisk belastning. Läkarna har sagt Motionera, Gymnastisera, Styrketräna, men har man en låg självbild så förstår man inte att man är värd någon särskild omsorg. De dagliga påfrestningar man tvingas utsätta sig för talar också ett annat språk, att man inte ska ha det bättre än så här.

Klass, kön, dålig arbetsmiljö och identitet hör samman. Arbetarens åldrande börjar när hjärnan inte längre tas i anspråk, det vill säga väldigt tidigt. På många arbetsplatser behandlas folk fortfarande som barn och därför kan det hända att de ibland även betar sig som sådana.

HAR DU ETT ENFORMIGT JOBB så har du också av någon anledning ofta en enformig fritid. Du orkar inte engagera dig. Du är trött.

Människan vill vara behövd, vill känna sig uppskattad, vill känna att hon fyller en funktion. När hjärnan inte får arbeta och även alla tecken i övrigt – lön, arbetsmiljö, inflytande – visar att du inte är värd särskilt mycket så urholkas självkänslan.

Du finner dig till rätta där nere vid skoskaften och till sist tror du dig inte om att klara någonting alls. Men du sköter i alla fall ditt arbete och suger åt dig de smulor av erkännanden du kan få, om inte annat så när du får guldlockan som bevis på din förmåga att stå ut. År ut och år in står du vid din maskin.

När så pensionsdagen kommer breder inget lockande landskap ut sig framför dig. I stället öppnar sig en avgrund – vad ska du nu syssla med hela dagarna?

I synnerhet männen kan längta tillbaka, också till en död maskin. De känner sig tryggare med maskinerna än med sina egna fruar, om de fortfarande har några. Kvinnorna har lättare att njuta av vilan, kanske har de lyft patienter och har nu själva ont i axlar och knän, de sätter sig med ett handarbete och låter teven stå på. Sedan reser de sig och vispar till något gott till sin gubbe, en sockerkaka. Medan han bara sitter – utan att veta vad han ska göra. I allmänhet lägger han sig sedan ner och dör i brist på vettigare alternativ och så står hon där plötsligt ensam med allt det nybakta.

Hur ska vi få slut på denna gubbdöd?

Ja, inte bara klass utan även kön är betydelsefullt i åldrandet. Vilka kommer när det är författarafton? Kvinnorna så klart, de som är femtio plus. Gubbarna sitter hemma framför teven, redan halvdöda. Deras fruar genomgår en andra blomning nu när barnen är utflugna och frihetens timma slår. De är nyfikna och frågvisa och glittrande vackra som kvällstunga pioner men deras gubbar verkar inte lägga märke till detta. I all synnerhet som de inte ens är där. Fotboll är väl också kultur, säger de och nickar åter till där borta framför teveapparaterna.

DET ÄR ETT VÄLKÄNT FAKTUM att klassamhället följer oss ända in i döden och även bortom dess gräns, det räcker att gå runt på en kyrkogård för att konstatera detta. Åldrandet är de privilegierades efterfest medan socialgrupp tre och där bortom vid det laget lider av diverse krämpor av såväl fysisk som psykisk natur varefter de dör i förtid, i varje fall om man jämför.

I ett globalt perspektiv är vi nämligen alla överklass. Men när

vi nu bor i detta underbara land borde också en underbar ålderdom komma alla till del.

Jag hoppas att den dag ska komma när alla ser fram emot åldrandet med samma förtjusning som jag själv just nu gör. Äntligen känner jag mig trygg inuti, ja, jag är säker, att göra bort mig skrämmer mig inte oavsett situation. Jag är numera också en erfaren människa, jag vågar dra slutsatser och jag tror mig om att se komplexa mönster.

Med åren har fantasin börjat blomma på allvar, som författare blir det lättare och lättare för mig att få igång den inre leken. Jag tycker mig också ha blivit mer vidsynt med stigande ålder, jag är inte så rigid utan mer öppen och mer nyfiken än jag någonsin var som ung.

Jag har därtill blivit mer ödmjuk, numera känner jag den tunna hinnan var jag går. När som helst kan allt vara över. Jag förundrar mig. Det är så lite mänskligheten förstår och en av gåtorna är hur det kan komma sig att vi föds ovetande och sedan lagrar på oss alltmer erfarenheter och kunskaper tills vi slutligen dör, spränglärda som professorer.

Var har denna jättelika professur sitt säte egentligen? Jag tror inte på Gud. Men jag tror på hjärnans och uppfattningsförmågens begränsningar. Det finns mer. Men om det får vi ingenting veta så länge vi lever. Och troligtvis inte därefter heller.

JAG SKA SKRIVA OCH VERKA i många år än om jag får leva och ha hälsan men den dag jag passerar sextiofemårsstrecket kommer ändå att innebära ett kvalitativt kliv i en efterlängtd riktnig. Efter den dagen hoppas jag att jag enbart ska skriva av lust och

att jag fullständigt ska få strunta i om det så bara är en handfull som är intresserade av vad jag då har på hjärtat. Ja, när pensionen kommer – om den inte är uppäten då? – ska jag unna mig att skriva både långsamt och smalt. Jag ser dessa avlägsna skrivprojekt som exotiska resmål och jag längtar redan dit.

Livets mest magnifika efterrätt är ändå att få se hur det går för barnen, och barnbarnen om man får några. Som äldsta generation ser jag fram emot att få utgöra ett stöd, att vara den som står längst ut på piren och tar emot. Få vara den som skyddar mot det skrämmande mörkret – utgöra en fender mot evighetens ofattbara köld.

Ty döden skrämmer mig inte. Fast jag vill gärna leva klart förstås – mycket vill ha mer.

NEJ, DÖDEN kommer aldrig lägligt. Inte vill jag en dag känna att nu har jag levat färdigt. Jag vill njuta var sekund tills hovmästarn helt enkelt släcker ljuset och står där och skramlar med nycklarna. Då får man väl resa sig och inse att festen faktiskt är över. Men att man gärna hade fortsatt ett tag till om så hade varit.

Så ska alderdomen vara – som en gigantisk efterfest och den ska inte vara för några få utan för alla. Mat och vin och dans och musik, sång och skratt och fullmogen romantik.

Och dåligt samvete ska man inte ens kunna stava till.

Så vill jag att det ska vara att bli gammal i Sverige.

Siv Jonsson

Född 1933 i Alfta, Hälsingland. Var under tjugofem år anställd av Ovanåkers kommun, dels inom äldreomsorgen, dels som städerska på daghem. Sektionsordförande i Kommunalarbetareförbundet mellan 1983 och 1996, är nu aktiv i Svenska kommunalpensionärers förbund. Ledamot i det kommunala pensionärsrådet i Ovanåker.

Bor i Alfta.

I slutet av februari dog mormor därhemma i kammaren. Året därpå blev morfar sjuk och Mor fick sköta honom som ett barn under ett helt år. Allt detta för att det var skamligt att hamna på "fattighuset". Något sjukhem fanns ju inte heller.

TA VARA PÅ DE ÄLDRES KOMPETENS

Mitt första arbete var i en Konsumbutik. Jag var femton år. Jag arbetade måndag till lördag. Månadslönen var 100 kronor, varav fyra kronor drogs i skatt. Nu är jag sextiosex år och har slutat arbeta.

Jag föddes i Alfta, ett samhälle i södra Hälsingland där jag fortfarande bor. Min skolgång var sjuårig folkskola. Jag ville helst ha fortsatt att studera. Drömmen var att få läsa till småskolelärarinna, som det hette då. Men eftersom den ekonomiska situationen hemma var svag, så måste jag börja jobba och tjäna lite pengar.

Far arbetade i skogen på vintern och på ett sågverk på sommaren. Tunga arbeten, som resulterade i att han blev sjuk vid fyrtionio års ålder. Han fick då tre kronor om dagen i sjukersättning eftersom han var med i den frivilliga sjukkassan. Så småningom erhöll han sjukpension. Mor hjälpte till med ekonomin genom att sy och ibland hjälpa till på någon bondgård.

NÄR JAG VAR TRETTON ÅR flyttade vi hem till mormor och morfar. Mormor låg till sängs, så Mor skulle sköta om henne. Både mormor och morfar var åttiotvå år, vilket var en hög ålder på fyrtiotalet.

Vi blev en familj på sju personer den vintern. Vi bodde i ett stort kök och en liten kammare. I kammaren låg mormor som var sjuk och morfar sov där också. Jag och mina två yngre bröder och Mor och Far, alla sov vi i köket.

I slutet av februari dog mormor där hemma i kammaren. Året därpå blev morfar sjuk och Mor fick sköta honom som ett barn under ett helt år. Allt detta för att det var skamligt att hamna på "fattighuset". Något sjukhem fanns ju inte heller.

Jag växte upp och fick två barn. När de var små arbetade jag kvällstid och på helger, för då kunde maken se efter dem. Det fanns ingen kommunal barnomsorg här i Alfta då.

Arbetade också några timmar i veckan som hemsamarit. Det var Röda korset som startade den verksamheten under sextioalet. Jag gick även en utbildning på några veckor i Röda korsets regi.

I början av sjuttioalet arbetade jag på ortens ålderdomshem och fick då vårdbiträdesutbildning bekostad av arbetsgivaren, arbetade där i sju år. Fick arbete som städerska på ett daghem. Jag jobbade där i fem år och blev då facklig företrädare för Kommunalarbetareförbundet i Ovanåkers kommun. Jag hade det uppdraget till min pension.

När jag var mellan femtiofem och sextio år började en viss arbetströtthet ge sig till känna. Redan i slutet av 80-talet pratade jag om friår (som nu är aktuellt) för oss som jobbat länge och närmade oss pensionsåldern. Jag kände att jag vill göra något annat, studera, resa eller bara vila för att orka till pension. Men det var inget man fick gehör för då.

Då inriktade jag mig i stället på att ta delpension vid sextio år, men den reformen försvann vid årsskiftet innan jag fyllde sextio. Det var en besvikelse! Jag tycker att det hade varit en bra möjlighet för oss äldre att få trappa ner till halvtid och orka fram till sextiofem. I stället såg jag hur många blev utslitna och förtidspensionerade.

Delpension hade inneburit att jag kunnat få behålla kontakten med arbetet och arbetskamraterna och samtidigt börja fylla fritiden med något meningsfullt som jag kunde få glädje av när pensionsåldern infann sig.

GENOM ATT JAG arbetade både fackligt och inom äldreomsorg fick jag en god inblick i hur människor hade det. Jag tog del av många funderingar från medlemmar som skulle gå i pension. Jag märkte då att många var oroliga för hur det skulle bli att mista kontakten med arbetslivet. Alltför många tappar fotfästet när de från den ena dagen till den andra går från arbetsgemenskap till pensionärstillvaron.

Månaderna efter jag fyllt sextio fick jag hjärtinfarkt med en hel del komplikationer under ett års tid. Jag fick halv sjukpension fram till sextiotre då jag slutade och tog ut tjänstepension.

Det blev inte som jag tänkt mig när jag kom tillbaka till arbetet efter sjukskrivningen. Jag trodde att jag med mina kunskaper och erfarenheter skulle vara till hjälp för de yngre som nu skulle träda in. Men i stället kändes det många gånger som jag bara var i vägen.

Jag tror att det är så på de flesta arbetsplatser, att de äldres kunskaper och erfarenhet inte tas tillvara av de yngre. De har större teoretiska kunskaper, men de saknar livserfarenheten. Äldre och yngre borde ha så mycket att ge varandra, men tyvärr fungerar det inte så.

Inte heller blev det riktigt som jag tänkt mig när jag väl gick i pension. Äntligen skulle jag ha tid att vara tillsammans med min sambo som hade varit pensionär några år. Jag skulle också få tid

över till mitt barnbarn – men framför allt tid för mig själv. Tänk att få bestämma vad man själv vill göra! Jag skulle gå på studie-cirklar och läsa engelska och mycket annat sådant.

Men första månaderna levde jag kvar i att jag skulle iväg till jobbet och skötte alla hemsysslor i den takt jag gjort när jag job-bade. Och efter ett år fick min sambo en hjärninfarkt med en lindrig afasi som följd. Ytterligare ett år senare sålde vi vårt hus och flyttade till en lägenhet. Arbetet med trädgården och huset blev för tungt för oss båda.

Ändå upplever jag att jag lever ett bra liv. Vi har skaffat en liten hund och nu måste jag gå ut på promenad varje dag, oavsett vilket väder det är. Jag är med i en sångkör och leder en cir-kel för äldre där vi läser om vad som hänt i gamla Alfta kommun långt tillbaka. Emellanåt hjälper jag min dotter och umgås med mina två barnbarn. Av Svenska kommunalpensionärernas för-bund har jag blivit vald som ombud i kommunens pensions-råd.

HUR SKA VI klara av att ta hand om de äldre när vi blir fler och fler och lever längre? Jag tror att både offentliga och privata arbetsgivare måste anlita och ta till vara de äldres kompetens. Till exempel som stödpersoner när problem uppkommer. Om gamla får känna sig delaktiga och behövda håller de sig friska längre. Själv vill jag så länge som möjligt få möjlighet att delta i olika aktiviteter och även få vara med i samhällsdebatten.

Yrket att vårda äldre måste göras mer attraktivt för den yngre generationen. Unga och äldre måste få en bättre gemenskap och förståelse för varandra. Varför inte börja redan i grundskolan

med att ta in någon äldre som kan berätta hur samhället har varit och hur man upplever det att bli äldre.

Jag vill inte att framtiden för både äldre och unga ska vara lika dålig som den var under första hälften av nittonhundratalet. Och vad jag absolut inte vill är att mina barn och barnbarn skall uppleva mig som en belastning om jag skulle bli handikappad på något sätt. Då vill jag att samhället jag lever i ska kunna hjälpa mig att leva ett bra liv.

Jag vill även då få ses som den mor och mormor jag är idag.

Orvar Löfgren

Född 1943 i Stockholm. Universitetsstudier i Stockholm, professor i etnologi i Lund 1991. Har bland annat forskat kring klass och kulturmönster och den nationella identitetens förvandlingar. Leder för närvarande en dansk-svensk forskargrupp som undersöker Öresundsbronns roll för integrationen mellan Danmark och Sverige. Två sena böcker är "On Holiday. A History of Vacationing" och "Kulturanalyser" (tillsammans med Billy Ehn).

Bor i Lund.

”Inte bryr jag mig om att man blir äldre” brukade jag frejdigt säga tills min hustru påpekade att jag jämt gick runt och gissade åldern på folk.

OREDA I ÅLDERSTRAPPAN

”Ålderstrappan” hette en väggbild som mot 1800-talets slut var populär i svenska hem. Här såg man förvandlingen från nyfödd till åldring i jämna trappsteg med femtioårsdagen som krönet på livet, sedan bar det utför med jämna kliv. Men varken då eller nu har verkligheten varit så välordnad.

Hur hänger ålder och åldrande ihop? Jag fick en handfast lektion i detta oklara samband, då jag en höst var kallad till repövning. När det var dags att hämta ut utrustningen ställdes hela kompaniet upp i en lång ringlande kö i exakt åldersordning, högsta personnumret först, lägsta sist. Under den sega väntan hade jag god tid att se mig omkring på mina generationskamrater – ett utsnitt av det svenska samhället. Det var ganska chockerande.

Där stod 40-åringar av vilka en del såg ut som utslitna gubbar, andra som vältränade 30-åringar. Där fanns golvläggaren vars ansikte redan blivit svampigt av lösningsmedel, en hopsjunken lärare, här blandades tjocka och smala, böjda och raka kroppar. Några saknades sedan förra övningen, ett par hade supit ihjäl sig, andra fått frisedel på grund av sjukdom och förtidspension.

Det var en provocerande bild av hur en och samma generation kan åldras i så olika takt. Inte minst blev jag påmind om hur klass, livsvillkor och åldrande hänger samman. Jag kan inte låta bli att fundera över hur kön skulle se ut, nu femton år senare när vi alla är på väg mot de sextio.

På nyårsnatten när festen sakta glidit över i eftertänksamhet

sade någon i sällskapet: ”Tänker ni nånsin på att vi håller på att bli gamla. Inte upplevde jag någon trettioårs- eller fyrtioårskris, men det där med att fylla femtio och snart sextio ... Det känns inte bra.”

Det blev mycket tyst i soffgruppen. Visst tänkte vi andra på detta. Ibland om nätterna ligger vi vakna och funderar om ålderdomen och det liv som ligger framför oss. Efter femtio börjar många räkna åren – vad är det egentligen jag måste hinna med fram till pensionen. Livet börjar få karaktären av något utmätt, inte bara en svindlande tillgång på år.

VEM VILL BLI GAMMAL? Synonymordbokens lista är knappast uppmuntrande: ålderstigen, bedagad, till åren kommen, mossbelupen, gubbig, utlevad, förlegad, antik, insnöad ... Jag tillhör den fyrtilialistgeneration som tidigt bestämde sig för att aldrig bli gammal.

Det finns många sorters fyrtilialister, men gemensamt har vi haft en trumf på hand: vi är flest. Många av oss började söka jobb i mitten av 1960-talet, en tid då ekonomin gick på högvarv och den offentliga sektorn expanderade. Jag och mina generationskamrater strömmade in i det offentliga och blev socialarbetare, dagispersonal, tjänstemän och lärare. På universitetet där jag arbetar blev vi särskilt många. Resultatet är att ungefär en tredjedel av universitetsfolket går i pension under det kommande decenniet i en aldrig tidigare skådad massutvandring.

Men vi skulle ju inte bli gamla. Vi skulle besvärja åldrandet, hålla stilen, om än alltmer tunnhåriga, överviktiga och stelbenta. Aldrig skulle vi bli tanter eller farbröder, det öde som drab-

bat tidigare generationer. För andra kan detta bli lite komiskt: ”är du så gammal att du kallar dig tjej”, som tjugoåringarna brukar säga.

Men det är svårt att besvärja åldrandet. För äldre har vi onekligen blivit. Jag ser mig omkring bland mina jämnåriga och upptäcker att vi letar efter läsglasögonen, klagar över tryck över bröstet, kollar blodtrycket och rynkorna, drar in magen framför spegeln. Senast i förrgår kände vi oss fortfarande osårbara, aldrig skulle vi bli en belastning för vårdapparaten.

Själv har jag varit ett praktexempel på detta åldersförnekande. ”Inte bryr jag mig om att man blir äldre”, brukade jag frejdigt säga tills min hustru påpekade att jag jämt gick runt och gissade åldern på folk. Han där borta måste åtminstone vara en del år äldre än jag ...

VÄNTA BARA ...

Tar livet slut vid sextiofem eller börjar det då? Det beror på vem du frågar. Budskapen i dagens samhälle är minst sagt motsägelsefulla. Under senare år har idén med pensionsparande skapat en nästan absurd fokusering på den avlägsna tidpunkt då folk skulle gå i pension. Här installerades en ny oro: hur ska det bli för mig?

I en nordbohuslänsk kommun deklarerade man stolt att där hade man till och med fått tjugoåringarna att börja pensionspara. I reklamkampanjer slet trettioåringar upp orange kuvert och satte sig gråtande på sängen sedan de räknat pensionspoängen. Ungdomar trädde fram i annonser och berättade om allt roligt de skulle hitta på efter sextiofem. Arbetslivet vara bara

något att uthärda i väntan på belöningen. Åldrandet blev en hägrande frihet: då skulle ingen kunna bestämma över ens tid. Pensionen kunde inte komma snabbt nog och idag ligger den enligt statistiken närmare sextio än sextiofem.

Men det är riskabelt att drömma om allt självförverkligande som ska ske vid pensioneringen, då folk äntligen ska köpa motorcykel, gå på målarskola, resa jorden runt, skriva poesi, flytta till Costa del Sol. "Vänta bara" är en magisk formel som inte alltid fungerar ... livet pågår oavbrutet dessförinnan.

Det har ofta och länge talats om att det borde finnas mer flexibla övergångar mellan heltidsjobb och pension. Vi vet att de få som får lov att leva ett liv, där övergången till pensionen inte innebär någon abrupt förändring, trivs ganska bra. De bara fortsätter att fixa och dona oavsett om de är sextio eller sjuttio. Min bekant brandmannen går snart i pension vid sextio, men vet att då ska han ta upp sitt gamla målerijobb på allvar igen. Grannarna på sommarön kan inte tänka sig att leva utan fiskebåten fast de närmar sig åttio.

På universitetet finns samma glidande övergång. Vid sextiofem blir jag inte pensionär utan emeritus, som det så vackert heter. Många talar förväntansfullt om pensionsdagen – då kan man verkligen börja forska och skriva böcker med full kraft, utan att störas av administration och annat otyg.

Det där med emeritustiteln är ingen dum idé. Den kunde gott föras vidare i andra arbetsmiljöer, men det strandar ofta på det oflexibla sätt som vårt arbetsliv ännu organiseras. Konjunkturen växlar blixtnabbt, ena året är det fruktansvärt handikapp att vara femtio plus och värdelös på arbetsmarknaden, nästa år

talas det bara om hur man ska få sextiofemåringarna fortsätta att jobba för att rädda Sverige.

ETT SÄTT ATT PROBLEMATISERA denna utveckling är att se på människor och miljöer där flexibilitet och inflytande skapar arbetslust även bland de äldre och fundera över det faktum att många inte slutar jobba vid sextio eller sextiofem, de byter bara jobb, antingen de väljer att kalla det hobby eller extraknäck.

I åldrandet rör vi oss mellan ängslan och förväntan, mellan föreställningar om både en ökad och minskad frihet. Som äldre behöver man inte längre vara så ängsligt välanpassad, kanske man kan våga börja göra det som passar en ... men tänk om det blir den bräckliga kroppen som tar kontrollen över ens liv efter det att stämpeluret kopplats ur? Det är denna vacklande förväntan som gör vägen in i ålderdomen så oförutsägbar och den välordnade ålderstrappan till en drömbild.

Det är med ålderdomen som med tonåren, den kan bli vår värsta eller bästa tid.

Sven Larsson

Född 1929 i Vargön, Västergötland. Arbetade på Asea i Arboga i femton år samtidigt som han utbildade sig till ingenjör och jobbade de sista 21 åren i yrkeslivet på SKF Mekan i Katrineholm. Var under många år fackligt verksam i SIF och TCO och politiskt aktiv i SAP. Är nu pensionerad och ordförande för PRO i Arboga och förtroendevald revisor i Arboga kommun.

Bor i Arboga.

Det är viktigt att hålla igång, då mår man bättre. Det är också bra om man har något intressant att se fram emot. Det kan vara en liten händelse som man väntar på med spänning, ett möte med en människa som man inte har sett på länge.

ÄLDRESAN

Det var en junidag 1991 som vi förhandlare på SKF Mekan i Katrineholm blev uppkallade till företagsledningen. Nu fick vi besked om att man ville göra sig av med ett antal tjänstemän, och man erbjöd dem som var över 62 år avtalspension på 75 procent av lönen. Efter förhandlingar höjdes budet och samtliga tackade ja.

Jag hade då haft delpension i två år. Men att sluta definitivt tyckte jag var jobbigt, eftersom de fyra sista åren varit de bästa som jag upplevt. Det berodde på att jag då var ansvarig för utbildningen på företaget och var redaktör för personaltidningen. Jag stortrivdes.

Och nu gällde det att anpassa sig till den nya situationen: att ständigt vara ledig och bestämma över dagarna själv. Det var lite märkligt efter 48 års jobb utan avbrott.

JAG ÄR FÖDD 1929 och uppväxt i Vargön i en niobarnsfamilj. Vi bodde i en omodern stuga i dalen mellan Halle- och Hunneberg, min far var smältverksarbetare på bruket. När jag var fyra, fem år var jag mycket sjuk och var inlagd på barnsjukhus en längre tid. Då lärde jag mig att det fanns en värld utanför Vargön.

Jag gick igenom den obligatoriska sexåriga folkskolan. Efter några års arbete i Vänersborg ville jag pröva möjligheterna bortom bergen. Arbetade på flygverkstäderna i Arboga ett par år, hade sedan andra jobb i olika branscher. På den tiden var det lätt att pröva olika arbeten.

Jag träffade en Arboga flicka, vi fick en son och bildade familj. Började 1954 på ASEA som verkstadsarbetare och fick efter ett år arbete på kontoret. När Arboga kommun startade en teknisk aftonskola 1959 sökte jag dit och tog ingenjörsexamen efter fem års kvällsstudier. Vi var många som inte hade fått möjligheterna tidigare och företagen uppmuntrade de anställda till studier.

1970 fick jag jobb på SKF i Katrineholm som planeringsingenjör. Efter några år i Katrineholm gick vår son bort. Sedan den dagen blev livet helt annorlunda, min attityd till döden blev annorlunda. Ett halvår senare fick vi en sonson.

Direkt efter pensioneringen var min främsta förhoppning att leva åtminstone fram till 70-årsaldern. Det kändes jobbigt att det fackliga nätverket med kontakter i olika delar av landet bröts upp. Jag fick nöja mig med minnena av många års fackligt arbete och av fjorton år av samarbete i partidistriktets styrelse, där en av styrelsekamraterna var Göran Persson, vår nuvarande statsminister.

Men efter ett år flyttade min fru och jag tillbaka till Arboga, en stad där vi kände igen många sedan 40-talet. Det var härligt att uppleva den första lediga våren sedan sexårsaldern.

Eftersom jag var ledig hela dagarna fanns det gott om tid att läsa, lyssna på musik och se på tv, mest idrott. Promenader varje dag, tiden räckte till – också när frågan kom om jag ville ställa upp som förtroendevald revisor i kommunen.

DET ÄR VIKTIGT att hålla igång, då mår man bättre. Det är också bra om man har något intressant att se fram emot. Det kan vara en liten händelse som man väntar på med spänning, ett möte med en människa som man inte har sett på länge. Så är det för

oss som växte upp i dalen mellan Halle- och Hunneberg på tjugo- och trettiotalen och som nu har träffar varje år. Vi kallar oss Mellombergarna. Det är alltid lika intressant att mötas och se hur de andra har klarat livsresan.

1995 valdes jag till ordförande för PRO i Arboga och kom på så vis in i det kommunala pensionärsrådet som har till uppgift att bevaka äldreomsorgen i kommunen. Rätt snart kunde jag konstatera att det var en fin stämning i rådet och att politiker och förvaltning lyssnade på oss representanter och tog till sig de goda råden.

Jag är också ledamot i PRO-distriktets styrelse och i landstingets pensionärsråd. Det kommer alltid många till våra medlemsmöten, och de kommer alltid i god tid. Behovet av att samtala med varandra är stort. Omkring tre procent av medlemmarna lämnar jordelivet varje år, och under de sju år som jag har varit ordförande har 145 PRO-kamrater gått bort. I dikten "Svarta vykort" ger Tomas Tranströmer ord för sådant som jag själv upplevt inför dessa dödsbud:

I

Almanackan fullskriven, framtid okänd
Kabeln nynnär folkvisan utan hemland.
Snöfall i det blystillå havet. Skuggor
brottas på kajen.

II

Mitt i livet händer att döden kommer
och tar mått på människan. Det besöket
glöms och livet fortsätter. Men kostymen
sys i det tysta.

JAG TROR INTE ATT det ska behöva bli så stora problem när antalet pensionärer i landet ökar. I Arboga finns idag samma andel äldre över 80 år som riket kommer att ha om tjugo år. Här har man klarat situationen bra och har en fin äldreomsorg. Om man i kommunerna planerar i god tid och har en kvalitetssäkrad hemtjänst och hemsjukvård bör det gå bra.

Det viktiga för mig som pensionär är att i alla skeden känna trygghet. Därför ska det inte vara en massa olika privata företagsrepresentanter som kommer in i mitt hem för att utföra tjänster. Kostnadsjakten ska inte få gå ut över personaltätheten. Jag hoppas att det blir en uppstramning vad gäller pensionärernas inflytande i pensionärsråden så att de äldres erfarenhet tas tillvara.

Åren 1997 till 2000 var jag mycket sjuk. Jag var med om en bilolycka där jag drabbades av en svår whiplashskada. Sedan blev det två operationer, först för njurcancer, sedan för en aneurysm (åderbräck) på stora kroppspulsådern. Men nu är jag i form igen.

Vad gäller framtiden hoppas jag att jag får vara med länge på livets resa. Målet är att nå minst 97 års ålder. Då slår jag min farbror med ett år.

Ulrika Kärnborg

Född 1969 i Södertälje. Har läst litteraturvetenskap vid Lunds universitet och International Cultural Studies vid universitetet i Roskilde. Efter några år som kulturjournalist och ledarskribent på Expressen kom hon 1997 till Dagens Nyheters kulturredaktion där hon nu arbetar som kritiker och reporter. Har givit ut en biografi över Fredrika Bremer och arbetar nu med en essäbok.

Bor i Stockholm.

Det är inte utan att jag ser fram emot pensioneringen. Ålderdomen, är det inte en tid då man ska göra ingenting? Men om man bara tillåts att göra ingenting, liksom på undantag, går man inte under då?

KVINNOLIV MITT I ÅLDERSTRAPPAN

”Nu har jag på allvar fått en sårbar punkt. Nu kan jag bli träffad som aldrig förr.”

Den som uttrycker sig så är den nyblivna modern Alberte i den norska författaren Cora Sandels trilogi om en ung kvinnas livsval i första världskrigets Europa. Första delen kom ut så tidigt som 1926, den sista 1939 – men trots att böckerna skildrar ett annat samhälle än vårt, känns de märkvärdigt aktuella.

Albertetrilogin är en av de stora romanerna i skandinavisk 1900-talslitteratur, en klassisk bildningsroman om ung kvinnas utveckling, hennes identitetssökande och svårigheten med att nå fram till ett konstnärskap. Det unika med den är just att huvudpersonen är en kvinna, bildningsromanen är annars en genre som älskas av manliga författare.

MEN VÄNTA ETT TAG. Varför skriver jag om Cora Sandel och moderskap i en text som ska handla om åldrande? Jo, det är helt enkelt så att det var genom Albertetrilogin jag själv fick syn på ambivalensen i min egen tids kvinnoroll, en ambivalens som är oerhört djupgående och som jag inbillar mig får konsekvenser för svenska kvinnors barnafödande och deras syn på den egna ålderdomen.

I värsta fall leder den ambivalensen till en rationell rädsla för allt som har med barnafödande och familjebildning att göra. Vips! går födelsetalen ner, som de gjort i nästan hela Europa.

Alberte har brutit upp från en kvävande och inskränkt små-

stadsmiljö i Norge och begett sig till Paris med en – kanske – naiv dröm om att bli konstnär. Fastän hon och hennes väninnor upplever mellankrigstidens alla fasor med ransoneringar, fattigdom, tbc och epidemier, hyser de högst moderna drömmar om att kunna kombinera förvärvsarbete och moderskap. Föräldraskap och karriär, skulle väl vi säga nu för tiden.

Alberte upplever sitt moderskap som tveeggat. På ett sätt får hon en stark ställning och identitet. Om hon också inte är mycket annat, så är hon i alla fall mor. Den rollen är omöjlig att ifrågasätta.

Å andra sidan är hennes existens nu för all framtid bunden till barnets. Friheten krymper ihop så att Alberte inte längre kan ana konturerna av den. Man kan inte göra allt på en och samma gång.

Att leva kvinnoliv betyder att ge upp något annat. Alberte kallar det att ge upp sig själv. Med "sig själv" menar hon sina drömmar och framtidsplaner, sin bildningstörst, kanske rentav sitt konstnärskap. Alltså inte karriär i den krassa meningen som vi ofta lägger i begreppet.

Också idag tvingas kvinnor i fertil ålder att göra ett val. Det står kanske inte som på Albertes tid mellan familj och karriär, men det står definitivt mellan familj och självförverkligande. Fertiliteten är ju biologiskt begränsad i tid.

ÄVEN FÖR SVENSKA KVINNOR som tänjer på biologin och föder barn så sent som det överhuvudtaget är möjligt, kommer den dag då de inser att de faktiskt måste göra ett val. Frågan är om inte valet blir svårare, och orsakar så mycket mer oro och smär-

ta, som samhällets organisation fortfarande följer jordbrukssamhällets traditionella axel av ungdom/lärande, yrkesverksamhet/familjebildning, pensionering/åldrande. Så vitt jag kan se är det en modell som passar dagens européer väldigt illa, men sämst av alla passar den kvinnorna.

Själv är jag drygt trettio och mitt liv har aldrig varit så bokstavligt proppfullt som det är nu. Förutom mitt arbete på Dagens Nyheters kulturredaktion försöker jag hinna med att skriva böcker. Dessutom vill jag vara aktiv inom föreningar, till exempel PEN-klubben som jobbar internationellt med att stödja författare som hamnar i klistret på grund av vad de skriver.

INNAN JAG FICK BARN undvek jag sorgfälligt dagstidningsartiklar som handlade om barnfamiljers tidsbrist, om dagssituationen i Stockholm eller om stressrelaterade sjukdomar. Nu sitter jag där själv. Varje dag är ett slags pussel som jag och barnets far lägger med planeringskalendrarna duktigt uppslagna framför oss. Barnet har blivit min, eller vår, sårbara punkt, den som hindrar oss från att vara fullvärdiga medborgare i ett samhälle som förnekar barnens existens.

Jag har lite, för att inte säga obefintlig, möjlighet att ägna mig åt det som är mina huvudintressen, ja, inte ens är intressen, utan faktiskt grundpelarna i mitt liv.

Jag kan inte resa, inte gå på teater eller bio. Jag kan inte satsa intensivt på mitt arbete, jag hinner inte ägna mig åt matlagning i bemärkelsen åstadkomma avancerade och välsmakande maträtter. Jag hinner inte städa så mycket som jag borde, stryka skjortor eller dricka te hos kvinnliga bekanta, jag går inte på kro-

gen – men framför allt: jag har ingen tid att göra ingenting. Och jag kommer inte att få det under de närmsta tio åren.

Det är inte utan att jag ser fram emot pensioneringen. Ålderdomen, är det inte en tid då man ska göra ingenting? Men om man bara tillåts att göra ingenting, liksom på undantag, går man inte under då? Det sägs att vi i Sverige har särskilda strukturella problem som gör det svårt för kvinnor att hävda sig på arbetsmarknaden. Man brukar skylla det på att vi inte har stora klasskillnader i Sverige. Det finns ingen stor tjänstesektor här som sörjer för att överklassens kvinnor klarar sina karriärer.

Men om arbetslivet organiserades på ett annat sätt? Om till exempel både min man och jag kunde arbeta hemifrån under de värsta småbarnsåren och veta att vi kunde räkna med att göra karriär när vi blivit äldre? Om det fanns någon som helst förståelse hos svenska arbetsgivare att ekvationen arbete plus småbarn inte går ihop, i alla fall inte utan ett viss förändring av arbetsvillkoren?

SOM DET ÄR NU bygger arbetslivet fortfarande på illusionen att den goda hemmafrun organiserar hemlivet. Fast när mannen kommer hem finns där ingen, och när kvinnan kommer hem får hon steka sina egna köttbullar. Vi i Sverige har löst problemet genom att sticka huvudet i sanden och låtsas som att folk inte har något privatliv.

Familjen existerar liksom inte. Anställda är solitärer och behandlas som om de flöt runt lösryckta från alla sociala sammanhang. Det är bekvämast så. Och det är därför en stor andel av alla svenska företag – mot bättre vetande – nekar sina anställda att ta ut lagstiftad pappaledighet.

När jag någon sällsynt gång kommer iväg till teatern och betraktar publiken som till huvuddelen består av pensionerade damer, upplädda till tänderna och sprakande av vitalitet, kan jag tycka att det är ett förbannat slöseri.

Varför jag och inte de? Varför satsar inte arbetsgivarna på damer i medelåldern; de tycks ha både tid, ork och arbetslust? Tyvärr är det nog så att den seglivade myten om att kvinnans värde ligger i hennes reproduktiva förmåga fortfarande styr vår föreställningsvärld.

När jag fyller sextio vill jag inte stoppas undan i någon låda. Då vill jag förverkliga det jag i fertil ålder förhindrades att göra. Då vill jag förverkliga mig själv.

Och jag tror att hela Sverige skulle tjäna på att göra det möjligt för mig.

Marianne Nivert

Född 1940 i Jämtland. Fil kand vid Stockholms universitet. Har tillbringat hela sitt yrkesverksamma liv inom Telia där hon innehaft en rad höga befattningar. Hon har varit teledirektör/regionchef, personaldirektör på koncernnivå och chef för affärsområde "Carrier och Nät". I oktober 2000 utsågs hon till verkställande direktör och koncernchef.

Bor i Alvik strax utanför Stockholms innerstad.

Jag tror att företagen måste visa att de satsar på dem som är lite äldre. Vi måste hitta tillbaka till glädjen att lära nytt, något man egentligen ska känna hela livet.

GLÄDJEN ATT LÄRA NYTT RÄCKER LIVET UT

Det är mycket bättre om friska människor arbetar fram till pensionsåldern. De som har fyllt 50 har ju faktiskt en tredjedel av sitt yrkesliv framför sig.

Men vi inom näringslivet har under de senaste decennierna tagit den enklaste vägen och använt pensioneringar för att konjunkturenpassa och effektivisera. Vi får därför ta på oss en del av skulden för att åldersfixeringen i arbetslivet blivit så stark och att den faktiska pensionsåldern är betydligt lägre än den lagstadgade. Redan vid 60 års ålder har idag nästan hälften av befolkningen någon form av pension. I åldersgruppen 55–59 år har mer än en fjärdedel pension och andelen ökar kontinuerligt.

FÖR INTE LÄNGESEDAN var situationen helt annorlunda. När jag började mitt yrkesliv och långt in på 80-talet var det en självklarhet att man arbetade fram till sin pensionsålder vid 65 år.

I början av 90-talet, när vi gick in i en stark lågkonjunktur, introducerades emellertid ett nytt tänkesätt. Hade man väl passerat 50 år så var man i praktiken en förbrukad yrkesmänniska. Många fick då avtalspension och slutade någonstans strax efter 55 år.

Vi har inte orkat med att placera enskilda människor på rätt plats i nya organisationer utan löst problemen på enklast tänkbara sätt, dvs med avtalspensioner, avgångsvederlag eller andra typer av förmåner som inneburit att personen kunnat lämna företaget helt. Det har varit ett kortsiktigt sätt att lösa proble-

men. Men det har också funnits ett tryck på sådana här lösningar från de berörda själva.

Men ganska många människor har nog snabbt upptäckt att evig semester inte är lika rolig som avbrott i arbetslivet.

Det faktum att vi blir äldre och äldre är en följd av att vi fått bättre levnadsvillkor som gör att vi faktiskt är friskare och orkar leva längre. Alltså måste det logiskt också vara så att vi borde orka vara med i ett aktivt liv längre.

Jag är övertygad om att en genomsnittlig och frisk 60-åring för ett antal år sedan kände sig på ett annat sätt än vad jag gör idag. Jag känner mig fysiskt i stort sett i samma skick som för tio år sedan. Det är klart att jag ser äldre ut, men jag har ingen fysisk åkomma som gör att jag har mindre chans att vara aktiv i mitt liv. Jag skulle vilja påstå att allt fler idag är pigga och aktiva långt upp över 70-strecket.

Jag tror att företagen måste visa att de satsar på dem som är lite äldre. Vi måste hitta tillbaka till glädjen att lära nytt, något man egentligen ska känna hela livet.

De som är alerta och pigga på att ta till sig av det nya är ofta de personer som mår bäst. Vi har bevis på att människor som passerat 50 år mycket väl kan läsa högskolepoäng i t ex IT och vara minst lika snabba och effektiva i sin studiegång som 30-åringar. Jag tror också att övergången till pensionen bör vara något mjukare än vad den är idag. Att från en dag till en annan gå från ett aktivt yrkesliv till en pensionärstillvaro är säkert ångestladdat för många. Det är lätt att känna att man inte längre är någon, att man inte betyder något.

JAG SER SJÄLV SER FRAM EMOT pensioneringen som inte ligger så långt fram i tiden. Under mitt yrkesliv har jag tvingats skjuta upp mycket som jag tycker är lustfyllt, som till exempel trädgårdsskötsel. Att arbeta med händerna har varit en sak som ligger för mig. Jag tycker det är roligt att syssla med ombyggnadsprojekt hemma och går ständigt och funderar på projekt som jag ska ta itu med när jag får mer tid.

Men jag inser att det kanske inte alltid blir som jag tänkt mig.

Ibland när jag läser tidningsannonser om en utställning så tänker jag att en vacker dag när jag är pensionär då åker jag iväg och tittar på den. Men jag är inte så säker på att det blir så.

Den som är ung är väl disponerad för att gå in i en lärande process. Men man får inte tro att det man först lär sig ska vara för livet. Den som förr i världen visste svaret på frågan vad ska du bli? visste samtidigt precis vad som skulle läsas in för att bli just det. Detta har man ingen tanke på i dagens läge. Jag tror att man ska läsa något som man känner är lustfyllt och spännande.

Själv läste jag teknik direkt efter gymnasiet och sedan när jag kom upp i 30-årsaldern kompletterade jag med universitetsstudier i andra ämnen. Det var mer givande att plugga andra gången. Då läste jag på universitetet vid sidan om jobbet och hade samtidigt en liten baby. Jag var mycket mer upptagen av studierna då och tyckte att det var spännande att få en inblick i nya ämnen.

Det har också varit spännande när jag via jobbet fått chansen att studera. Vid drygt 45 år fick jag möjlighet att gå en företagsledarutbildning utomlands i fem veckor utan kolleger och andra svenskar. Jag levde helt isolerad från mitt eget jobb. Det gav mig

tillfälle att tänka över min yrkesroll och det sätt jag ordnat mitt liv. Sällan man är hänvisad till sig själv som vuxen. Normalt är man på konferens eller i branschen eller familjen. Nyttigt.

I MITT YRKESLIV har jag lärt mig många saker som jag kommer att ha nytta av efter pensionen. Jag har lärt mig att organisera min egen tillvaro och hur man tar sig fram här i världen. En vacker dag får jag säkert anledning att fightas med de snåla sjukvårdsresurserna. Då gäller det att kunna föra sin egen talan. Jag tror att jag också har lärt mig hur jag på ett hyggligt sätt kan hantera min ekonomi. Har fått en förmåga att hänga med, att läsa tidningar, konsumera medier, ha viljan att hålla mig uppdaterad.

Jag tror att jag kommer att använda IT-verktygen ännu mer när jag blir pensionär än vad jag har möjlighet att göra idag. I mitt dagliga arbete har jag en bra markservice från mina medarbetare som tar reda på saker och ting åt mig. Sådana saker måste jag ägna mig åt själv när jag blir ledig.

Det blir allt viktigare att hålla kontakt med familj och gamla vänner. Jag har en mor i livet som är över 80 år och jag har förstått att bara att skaffa en läkartid kan vara väldigt tidskrävande. För henne är det en högtidsstund när hon ringer till oss barn. När jag är hemma hos mamma märker jag hur viktig telefonen är i hennes liv.

En gång frågade jag henne om hon inte hade höga telefonräkningar och då svarade hon att det har du inte med att göra, men det är värt varenda krona. Bättre reklam än så för Telias tjänster är svårt att få.

Gustaf von Platen

Född 1917 i Malmö. Har efter studier i Lund sedan början av 40-talet arbetat i olika befattningar som journalist och tidningsledare. Chefredaktör för Vecko-Journalen 1951–1965, därefter chefredaktör för Veckans Affärer som han var med om att starta. Mellan 1974 och 1982 chefredaktör för Svenska Dagbladet, efter pensioneringen under sex år tidningens Pariskorrespondent. Har givit ut åtskilliga böcker, bland andra tre självbiografiska skrifter. Senaste boken heter "Premiärer".

Bor i Saltsjö-Duvnäs utanför Stockholm.

Vårt minneslager minskar i allmänintresse:
värdet devalveras ständigt eftersom nästan alla
dem som jag minns inte längre är objekt för
nyfikenhet, intresse, kärlek eller hat. Vem ids
höra en god historia om en bortglömd döing?

JAG LEVER I EN KRYMPANDE VÄRLD

Nebulosorna avlägsnar sig från varandra med svindlande hastighet, rymden expanderar oavbrutet, stjärnornas oändlighet växer och växer. Men själv bor jag i en värld som blir mindre och mindre, dag för dag upplever jag att mitt territorium krymper. Horisontlinjen kommer närmare, fysiskt och psykologiskt. Obevekligen.

Det var för 1 725 dagar sen jag flyttade in i den krympande boningen. Den 20 februari 1997, den dag jag fyllde åttio. Fram tills dess hade jag varit en äldre herre, då blev jag plötsligt en gammal man och inom några år hade jag förvandlats till en gubbe.

Efter att i några decennier ha vandrat fram genom medelålderns öppna landskap stod jag 1997 vid dörren till en ny tillvaro, jag öppnade den, såg mig om i den nya bostaden och upptäckte att den var mindre än jag trott; det var ett slags åldershårbärge som bara hade en ingång och en utgång, en järndörr med anslaget "Att öppna dörren innebär livsfara!"

Snart upptäckte jag att rummet hade en säregen egenskap.

Strindberg skriver i "Drömspelet" om det växande slottet men min ålders boning krymper ständigt. Jag ser sämre och sämre och ögonläkaren säger att starkare glasögon inte hjälper. Jag kan inte längre läsa småstilt text utan förstoringsglas. Jag läser saktare och associerar långsammare, tillgodogör mig den lästa texten sämre och minns mindre av det jag nyss har läst. Dessutom hör jag sämre och borde, påstår mina barn, pröva ut en hörapparat. Min fantasi har också krympt, associationerna åker godståg i stället för

att komma flygande. Och alltmer sällan konkretiseras de från tanke till handling – kanske imorgon, eller ännu hellre i övermorgon, men inte idag. Orken har minskat.

Innan jag tog det nya rummet i besittning kunde jag utan käpp och ansträngning vandra bort mot den stora linden och runt det som kallas Dufnäs Udde. Några månader senare inskränkte jag promenaderna, gick bara till avtagsvägen mot udden, sen blev gångmarscherna – nu stödde jag mig på en käpp – kortare, andhämtningen mer flåsande. Ondskan (det heter smärta men jag föredrar ordet ondska) i knäna och höfterna har blivit allt svårare att slåss mot. Och idag kan jag bara förflytta mig från husdörren till grinden med hjälp av en gästol.

Det är en distans på 9 meter, 23 gångstolssteg. Och dock en evighetsväg. Förr kunde jag förlänga distansen genom att köra bil, men för några år sen blev avståndsseendet så bedrägligt att jag tvangs lägga bilen på hyllan, som det heter på modern svenska. Jag borde ha gjort det tidigare, men eftersom min yngsta dotter tjuvade på mig – ”Far, du måste sluta köra bil!” – fortsatte jag ett par år längre än jag bort. Envishet är en egenskap som ökar med åldern.

EN VETENSKAPSMAN har räknat ut att en människa, sedan vuxen ålder uppnåtts, förlorar 30 000 hjärnceller dagligen, dvs 11 miljoner om året – i mitt fall har processen pågått i sextio år, antalet döda celler är så stort att hjärnan, tankarnas boning och associationernas smedja, minskat i vikt med vid pass 150 gram sen jag var ung. Det är dystra siffror att fundera över för de hjärnceller som fortfarande finns kvar – som idag alltså är 30 000 färre än igår ...

Naturligtvis borde jag inte klaga, många av mina vänner är döda, andra är svårt sjuka eller vårdas i minneslöshetens limbo. De känner med möda igen sina nära och kära, lever i en värld av total glömska som ingen kan sätta sig in i. Personligen har jag kvar min verklighetsuppfattning, mina minnesassociationer (många men inte alla), en del av min livslust och en del av min arbetsförmåga. Och fortfarande kan jag ha trevligt med gamla vänner, vi snackade förr om jobb och brudar, nu talar vi om sjukdomar och jämför krämpor och går igenom de gemensamheter som finns.

Men även det som vi med stor möda lagrat där och var stolta över, även detta vårt minneslager minskar i allmänintresse: värdet devalveras ständigt eftersom nästan alla dem som jag minns inte längre är objekt för nyfikenhet, intresse, kärlek eller hat. Vem ids höra en god historia om en bortglömd döing? Vad är poängen i att jag en gång hörde Per Albin, uppkleven på en stol, sjunga "Snus och mus och brännvin är det bästa jag vet"? Och när jag berättar att jag som tonåring lyssnade på Louis Armstrongs första konsert i Sverige, vilken av Sten Broman i Sydsvenskan recenseras på följande sätt: "Louis Armstrong har något aplikt över sig och vrålar som ett hest djur från urskogen."

Jaha, men vem var Sten Broman? Och vad var Per Albin för en snubbe? Barnbarnens värld är inte min och på min är de föga nyfikna. För en tid sen såg jag en repris på "Casablanca" på teve tillsammans med min dotterdotter. Jag hade förberett henne på att det var alla tiders film, men hon förstod ingenting – hur skulle hon kunna det? Till andra världskriget hade dom inte hunnit i skolan. Vad var Motståndsrörelsen och Vichyregimen och var ligger "Casablanca". Dessutom var filmen i svart-vitt. Min värld är

inte hennes och hennes värld är inte min – jag har inte hört talas om hennes popidoler – min gräns går någonstans mellan Monica Zetterlund och Povel Ramel.

Det påstods förr under stora rubriker att rika gamla män fick hormonsprutor för att behålla potensen, men det finns tyvärr inget ungdomselixir, det ligger inga räls som leder till stationen Evig ungdom. Inga råd kan heller ges till dem som ska till att bli gamla – jo ett enda: Håll er kvar i medelåldern så länge ni orkar. Uppskjut pensioneringen om det är möjligt. Skaffa er nya intressen eller odla de gamla, pata i er trädgård, fortsätt att sporta eller att resa utomlands. Spela bridge eller schack! Inbilla er att ni är yngre än ni är, sätt svagare lampor i badrumsbelysningen!

När jag för rätt många år sen arbetade som turistguide i Frankrike besåg vi Paris, lotsade oss fram längs invasionsstränderna i Normandie och for till Loiredalen med dess underbara slott. Guiden (jag) var 69 år gammal och resedeltagarna ofta ännu äldre, men ingen sviktade, ingen gav upp, alla förnygrades, inte minst vid måltiderna med ett par glas rödvin. Jag glömmmer aldrig två pensionerade lärarinnor – ingen av dem under 75 – som med höjda paraplyer, arm i arm, taktfast marscherade fram mellan ilsket tutande bilar rakt över den våldsamt trafikerade planen framför slottet i Fontainebleau, högt och falskt sjungande Marseljäsen.

PÅ ÄLDERDOMENS OFRÄNKOMLIGHET var jag oförberedd. När jag plötsligt blev gammal visste jag inget om problemen. Inga resebroschyrer om mitt nya land fanns att tillgå och mina personliga erfarenheter av åldrande var diminutiva. Min far dog ung, min mamma innan hon hann bli gammal. Och min storebror kunde

spela tennis vid 81 års ålder, då han oväntat rycktes bort från oss. De enda äldre i släkten var mina morföräldrar – mellan oktober och april var han klädd i kubb och vinterulster, sommartid i en gråbeige paletå; inte ett steg tog han utan spatserkäpp och med mormor – gärna i bredbrättade hattar – vid armen. De var oföränderligen äldre, javisst, men det var de redan i min barndom och det förblev de tills de gick bort. Några åldrandets symptom märkte jag aldrig hos dem.

Den som gjorde mig medveten om åldrandets problematik var Svenska Dagbladets Frankrikekorrespondent, Sven Aurén. Jag var i Paris och vi åt middag på en liten krog i kvarteren kring Hallarna. Han hade som vanligt försökt få mig att äta Tripe à la Caen – det vill säga komage – och jag hade som alltid motstått hans övertalningsförsök. Plötsligt sade han med stort allvar i rösten: "Det är för jäkligt att bli gammal!"

Jag hade märkt att han var gråare, såg äldre och tunnare ut men inte reflekterat på saken. Nu upptäckte jag att han var gammal, att gnistan i ögonen hade slocknat, att det fanns ett drag av uppgiven trötthet kring mungiporna, han var i själva verket svårt sjuk. Men det enda jag kunde svara var: "Kanske du har rätt, men betänkt alternativet."

Han ryckte på axlarna och log. "Du har rätt", sade han, "alternativet är värre."

Några månader senare var Sven Aurén borta och nu, två decennier senare, har jag själv börjat tänka på alternativet, det som göms bakom den stängda dörren med varningsskylten. Men närheten har medfört ett omtänkande. Under hela min vuxna tid var jag rädd för att dö och gick till doktorn vid minsta symptom på

någon dödsbringande sjukdom; en gång suckade en läkare som för sjunde gången undersökte min prostatakörtel: "Det är inget fel på hypokondriker utom att dom blir så förbannat gamla!"

NU ÄR JAG ALLTSÅ FÖRBANNAT GAMMAL och full av sjukdomar – men jag har tillfrisknat från hypokondrin. En enda väsentlig plusfaktor innebär alltså ålderdomen, dödsskräcken avtar. Varför förstöra tillvaron med neurotisk skräck, när skillnaden mellan vara och icke vara har krympt så till den grad? När jag i femtioårsåldern var rädd för att dö, räknade jag med att förlora vid pass tre decennier av det underbaraste som fanns – av livet! Vid fyllda 85 inser jag att skillnaden är marginell, att det bara rör sig om några månader eller år – dessutom år som inte har samma livskvalitet som ungdomstidens och mannaålderns.

Begreppet livslängd har blivit något som måste vägas mot begreppet livskvalitet. Åldern som sådan, i sjukhussängen eller i ett förvaringscentrum för minnessvaga, är föga eftersträvansvärd. Det finns ett Bibelcitat som jag först på gamla dar lärt mig inse innebörden av. Det är aposteln Paulus, som i brevet till borgarna i staden Korint skriver: "Du död var är din udd?"

Man kan, om man får leva länge, försona sig med sitt öde. Och lära sig att Döden lär vara Sömnens broder – den som lever får se.

ETT ÅLDRANDE SVERIGE

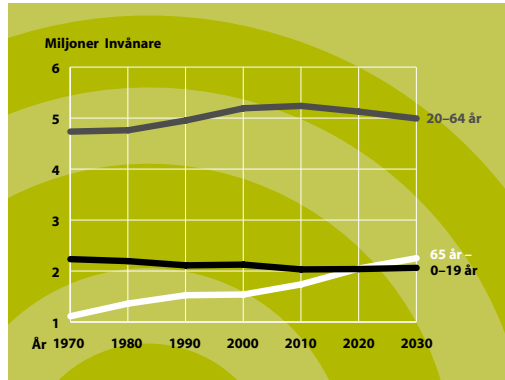
År 2030 kommer en fjärdedel av Sveriges befolkning att vara över 65 år. Nu är andelen drygt 17 procent. Då kommer de som är 80 år och äldre att vara cirka 750 000 mot i dag cirka 460 000. Samtidigt minskar andelen personer i yrkesverksam ålder.

En ökad andel äldre i befolkningen ställer nya krav på samhället. Det är mot den bakgrunden som många länder i dag försöker hitta vägar att möta de utmaningar som en åldrande befolkning för med sig.

Den här antologin är utgiven av den parlamentariska beredningen SENIOR 2005, som på uppdrag av regeringen ska analysera och skapa förutsättningar för en långsiktig utveckling av äldrepolitiken. Ordförande är biskop Claes-Bertil Ytterberg. I beredningen ingår 17 politiker från alla riksdagens partier. Till beredningen har också knutits en lång rad sakkunniga från olika departement, organisationer och myndigheter.

Under våren 2002 lägger beredningen fram ett diskussionsbetänkande och i samband med det ges också den här antologin ut. Det slutliga resultatet av beredningens arbete ska redovisas senast i maj 2003.

I sitt diskussionsbetänkande beskriver beredningen några av de

utmaningar som väntar oss och den förändrade värld som vi kommer att möta:

- De globala trenderna i befolkningsutvecklingen ger förutsättningar för nya tyngdpunkter i världsekonomin. Enligt beräkningar som Institutet för framtidsstudier har gjort kommer Östasiens ekonomiska styrka till år 2015 att överstiga Nordamerikas och 35 år senare kan Sydasien ha etablerat sig som världens ekonomiska centrum. Nordamerika och Västeuropa har enligt samma beräkningar vid det laget minskat sin andel av världens samlade inkomster från 60 till 20 procent.
- För de länder och regioner där andelen äldre i befolkningen ökar snabbt kommer tillgången på arbetskraft att bli en alltmer kritisk fråga. De lösningar som diskuteras i Sverige och andra västländer är också likartade. Det handlar bland annat om ökade födelsetal och större möjligheter att förlänga den aktiva tiden i arbetslivet, om att senarelägga pensionsålder och vidta åtgärder för att öka sysselsättningsgraden bland invandrare. Samtidigt måste man satsa mer på medarbetarna i företag och förvaltningar.
- Mycket talar för att en allt kortare del av livstiden i Sverige ägnas åt förvärvsarbete och att vi får allt fler friska år efter pensioneringen. Statistiska centralbyrån har gjort beräkningar av förväntade antal yrkesverksamma år, levnadsår och friska levnadsår för personer födda på 30-talet, 40-talet och 50-talet, därtill också för olika regioner och branscher. Analysen visar att variationerna är stora, beroende på under vilka arbetsvillkor vi arbetar. Generellt sett gäller ändå att vi arbetar färre antal år och får fler friska år

som pensionärer samtidigt som vi lever allt länge.

- Tillgången till olika resurser bland äldre personer kan under kommande decennier komma att skilja sig betydligt mer än vad vi vant oss vid i Sverige. Den ökade medellivslängden gör att flera generationer samtidigt kommer att ingå i "äldregruppen".
- Många tecken tyder på att skillnaderna i hälsa och ekonomi mellan äldre och yngre generationer har ökat under de senaste decennierna. Utvecklingen har varit positiv i åldersgrupperna över 45 år men inte för personer under 45 års ålder. Fram mot mitten av 2000-talet kan de äldres hälsomässiga och ekonomiska förutsättningar därför vara sämre än under de närmaste 20-30 åren.

Samtidigt pekar SENIOR 2005 på att det går att förändra och påverka samhällsutvecklingen.

Beredningen målar upp en framtidsbild av ett samhälle där fler än i dag har möjlighet att kombinera och variera arbete, fritid och samhällsengagemang – oavsett ålder. Det är ett samhälle som tar hänsyn till att fler människor lever och mår bra längre. Där det går att överblicka och forma ett liv som inte styckas upp i block efter normer från en annan tid med andra förutsättningar. Det är ett samhälle där "ålder" och "äldre" blir alltmer ointressanta begrepp.

I den framtidsbilden finns 80-åriga studerande, 75-åriga statsråd, 25-åriga kommunfullmäktigeordföranden och 30-åringar som arbetar tillsammans med 60-åriga mentorer. Ett arbetsliv som rymmer flera karriärer och varvar utbildning, familjeliv och samhällsengagemang. Pensionen ger en ekonomisk bas, men arbete i olika

former behöver inte upphöra för alla vid en viss ålder. En person som är äldre än 65 år och vill påverka politiska beslut eller arbeta frivilligt funderar inte över om han eller hon är "för gammal". Ömsesidiga kontakter över generationsgränserna är en självklar och omistlig del av arbetsliv, demokrati, lärande och skapande.

Men för att komma dithän krävs ett nytt tänkande och kraftfulla åtgärder:

Riv ålderstrappan – forma flexiblare livsloppsmönster

Med flexiblare livsloppsmönster kan utbildning, arbete, samhälls-engagemang och fritid bli parallella spår i alla åldrar och inte bara aktiviteter förknippade med vissa åldrar. River man ålderstrappan underlättas en frigörelse från roller och begränsningar som i dag utgår från uppdelningen av livsloppet i avgränsade fack. Det nya pensionssystemet är ett exempel på en åtgärd som ger möjlighet till kombinationer av arbete och pensionering.

Bryt åldersbarriärer

Negativ särbehandling på grund av ålder är en diskrimineringsgrund bland andra. Vi måste bli mer medvetna om hur åldrande och äldre människor beskrivs – eller utelämnas – i politiska och administrativa dokument. Det kan handla om att inte tala om alla som är 65 år och äldre som "improduktiva" eller "icke arbetsföra". Att diskutera hur äldre människor beskrivs och avbildas i medierna är en nödvändig del av det demokratiska samtalet.

Planera för aktivt åldrande

Att vara aktiv betyder att fortlöpande, alltså också i hög ålder, vara delaktig i sociala, ekonomiska, andliga, kulturella och medborgerliga frågor. För att nå dithän krävs det att vi skapar bästa möjliga förutsättningar för fysiskt, socialt och mentalt välbefinnande under längre tid och i högre ålder än vad vi varit vana vid.

Stärk ömsesidighet och ansvarstagande över generationsgränserna

Det generationsöverskridande perspektivet är klen utvecklat i Sverige. I flera andra länder finns särskilda program för arbete över generationsgränserna. Möjligheter att långsiktigt främja möten och samverkan mellan personer ur olika generationer bör uppmärksammas inom alla delar av samhället.

En uppgift för den parlamentariska beredningen SENIOR 2005 har varit att skapa en bred diskussion i samhället kring dessa frågor. Den här antologin bidrar med ett antal personligt formade berättelser där människor ser på det egna livsloppet och åldrandet. Seminarier och konferenser är ett annat sätt att sprida kunskap och tankar om frågor kring den framtida äldrepolitiken.

Mer information om SENIOR 2005 finns att hämta på hemsidan www.senior2005.gov.se. Där finns också bilagor och expertrapporter som tagits fram under arbetets gång – och självklart hela diskussionsbetänkandet och denna antologi.

Antologin kan beställas via adressen på baksidan.